

Humanismen – en tro bland andra?

Låt mig inleda med ett tankeexperiment.

Säg att det i USA uppstår en rörelse som tar som sin uppgift att sprida information om Darwins evolutionslära. Man förklarar vanliga missuppfattningar kring teorin och påpekar när den används på felaktiga sätt. Rörelsen, tänker vi oss, är även engagerad i miljöfrågor. Man kämpar mot skövling av känsliga ekosystem och för bevarandet av hotade djur och växtarter.

De flesta av oss skulle nog instämma i organisationens syften och välkomna deras engagemang i samhällsdebatten. I synnerhet om rörelsen verkar i ett land där hälften av befolkningen inte tror på evolutionsteorin och där miljöfrågor kommer långt ner på den politiska dagordningen.

Säg nu att samma rörelse börjar hävda att naturen äger en inneboende godhet och tala om jordens ekosystem som en medveten organism. "Vi tror på naturen!" blir deras slagord. Man skapar ett slags ceremonier för att uttrycka sin vördnad inför Moder Jord.

Många av oss skulle tycka att en sådan utveckling vore olycklig. Varför? Det skulle kanske inte främst handla om invändningar mot enskilda inslag i verksamheten. Att predika vördnad inför naturen kan ha sina fördelar. Och en ceremoni till naturens ära är sannolikt bättre än en som hyllar påven eller något fotbollslag. Nej, det som vore besvärande skulle vara att en organisation som sprider vetenskapligt kunnande i frågor som evolution och miljö dessutom använde sig av ovetenskapliga medel för att uppnå sina syften. Att man förmedlade sitt budskap med en pedagogik som i allt för hög grad efterliknade religionens sätt att spela på våra känslor, med allt från önsketänkande till hyllningsritualer.

En sådan retorik skulle försvaga styrkan i rörelsens övriga argumentation. Deras förklaringar om evolutionsläran skulle bli mindre trovärdiga, deras hållning i miljöfrågor skulle lättare kunna avfärdas.

Det ligger nära till hands att anta att rörelsens anhängare nu också började beskriva sitt förhållningssätt som en livsåskådning.

Detta skulle göra saken ännu värre, eftersom det skulle öppna för en livsåskådningsrelativism. De krafter i samhället som inte var lika benägna att värna om miljön skulle – med visst fog – kunna hävda att deras livsåskådning – den kapitalistiska, konsumistiska, evangelikala eller vad det nu kan handla om – rimligen måste beaktas i samma mån som evolutionsrörelsens. För en viss livsåskådning kan ju inte göra anspråk på att vara bättre än någon annan. Det som var en vällovlig rörelse med en viktig samhällsuppgift skulle ha förvandlats till en hämsko för vetenskapen och den övriga miljörörelsen.

Så långt tankeexperimentet.

Humaniströrelsen har sedan många år gett röst åt ett naturalistiskt synsätt på verkligheten. Man avfärdar gudar och andra övernaturligheter som förklaringsgrund när det gäller sanningsfrågor. I frågor om rätt och fel underkänner man argument som vilar på teistisk grund och menar att religionen alltför länge har haft tolkningsföreträde på moralens område, inte sällan med förödande följder.

Att det finns en sådan organisation är, menar jag, mycket angeläget. Det är också skälet till att jag gått med.

Det finns dock en del i vår organisation som vill att den ska vara något utöver detta. De vill tillhöra en livsåskådning. Fast utan gud. De säger saker i stil med "jag tror på människan" och menar att vi ska utveckla och tillhandahålla ceremonier i syfte att fira "livets fyra vändpunkter".

Jag kan sympatisera med vissa delar i detta. Det kan vara så att vi måste tro på människan – oavsett om det faktiskt finns några goda skäl för en sådan tro – helt enkelt eftersom det bara är människan själv som kan lyfta sig ur den eländiga position hon försatt sig och övriga naturen i. Att inte tro på människan är, i ett sådant läge, måhända föga konstruktivt. Och även jag anser förstås att också de som saknar gudstro ska ha rätt och möjlighet att utöva vilka riter de vill – ungefär på samma sätt som att alla ska ha rätt att läsa horoskop eller hylla fosterlandet, om de så önskar.

Men jag tror att det är ett misstag att bygga in den här typen av påståenden och ceremoniella praktiker i humanismen. Det förtar styrkan i vår argumentation kring vetenskap och rationalitet, på samma sätt som tal om "jorden som en organism" förtar kraften i argumenten hos den som förespråkar evolution framför kreationism eller miljömedvetenhet framför konsumism.

Och varje gång vi framställer oss själva som en livsåskådning öppnar vi dörren något ytterligare för en livsåskådningsrelativism, där våra argument inte behöver tas på större allvar än de religiösa. Det kan handla om att vi argumenterar för att vi ska ha samma rätt till bidrag "som andra samfund", att vi önskar stå sida vid sida med religionerna i skolans religionsböcker, eller att vi ansöker om att även "humanistiska officianter" ska kunna ha vigselrätt. Eller då texter publiceras där det hävdas att vi har allt det religionerna har, men utan gud. Sammantaget leder detta till att vi framstår som en alternativ religion, vilket inte enbart är beklämmande i sig själv. Det är en missuppfattning av samma slag och med lika allvarliga följder som då evolutionsläran i USA framställs som "en teori bland andra".

På höstens idékonferens i Stockholm fanns ett inslag där en gäst från Nederländerna visade bilder och berättade om hur man där drev ett sjukhus. Han visade en bild på en smyckad glasvägg inne i sjukhuset där "Happy human" delade utrymme med flera andra symboler, som det kristna korset, jin och jang och den muslimska halvmånen. Detta är mardrömmen för mig.

Efter att ha läst detta kommer somliga att anse att jag har gått med i fel organisation. Så kanske det är. Men i så fall har nog även flertalet av organisationens medlemmar gjort det. Jag är övertygad om att de flesta har gått med för att stärka religionskritikens röst i samhället, och för att de vill verka för ett sekulärt samhälle, fritt från religiösa påbud och förtryckande normer. De har inte gått med för att de söker samhörigheten i en livsåskådning. Vilket är något helt annat.

Sören Holst